

Šeptej hlasitě

9. 5. 2015 | aktualizace: 10. 5. 2015 11:50

Česko nastoupilo cestu ochrany whistleblowerů

- **Článek**
- **Diskuse (1)**

Psychiatr Martin Konečný upozornil před třemi lety policii na slova své klientky, ženy odsouzené za korupci, že je pro ni už zakoupena milost od prezidenta. Netrvalo dlouho a byl přinucen vzdát se funkce primáře a nakonec musel opustit i nemocnici. Vladimír Sitta, jeden z klíčových svědků v jízdence kauze Iva Rittiga, čelí od roku 2009, kdy na věc upozornil, trestním stíháním za podvody, a dokonce pedofilii. František Mráček upozornil své nadřízené na předražování soukromě provozovaných tratí MHD a vzápětí přišel o zaměstnání. Whistlebloweri, česky oznamovatelé, jsou ve světě čím dál chráněnějším artiklem a vzít je pod svou ochranu se rozhodla i česká vláda. Pověřila ministerstvo vnitra vypracovat prozatímní nařízení, které by mělo pro začátek chránit aspoň státní a regionální úředníky.

Čeští zaměstnanci by mlčeli

Podle průzkumu hospodářské kriminality provedeného loni společností PricewaterhouseCoopers v západní Evropě, USA a Kanadě je každý pátý závažný hospodářský zločin odhalen jen proto, že na něj někdo ukázal – oznámil to osobně nadřízenému nebo na policii či přes nějakou instituci, která se na pomoc

oznamovatelům specializuje. Stejný výzkum zároveň říká, že „by oznamovatelé mohli ještě více přispívat k potírání zločinu, kdyby neměli strach ze šikany, jíž jsou často vystavováni jejich předchůdci“.

Z tohoto pohledu je rozhodnutí Sobotkovy vlády logické, byť v nařízení nenajdeme žádná konkrétní čísla, jak je to s whistleblowery v Česku. Vládní nařízení pracuje s šest let starým průzkumem neziskové společnosti Transparency International, z něhož vyplývá, že sedmdesát procent zaměstnanců, kteří se setkali se závažným a nekalým jednáním na pracovišti, situaci vůbec nijak neřešilo. Čtvrtina se spokojila s formální ústní stížností, pouze čtyři procenta se obrátila na policii nebo jiný úřad. Důvodem byl podle průzkumu strach o místo či obava ze šikany nebo posměchu. Zda má vláda jiné analýzy, jež by třeba zachytily, zda občanských nahlášení nekalostí v Česku ubývá, nebo jak zdejší whistlebloweři dopadají, není možné zjistit. „Nařízení je v připomínkovém řízení a než skončí, nebudeme poskytovat žádné informace,“ píše v e-mailu Josef Holec z tiskového odboru ministerstva vnitra.

Jedním z občanských propagátorů podpory a ochrany whistleblowingu v Česku je Lenka Franková. „V minulých letech jsme se spoléhali na různé telefonní linky, kam mohli oznamovatelé anonymně volat, ale velký úspěch to nemělo.“ Tak třeba Kraj Vysočina zřídil před čtyřmi lety protikorupční telefonní linku. Za tu dobu přišlo na záznamník linky třicet čtyři podnětů. „Většinou šlo o drobné stížnosti občanů, korupce se týkalo deset oznámení, která jsme předali policii. Jak dopadlo vyšetřování, nevím,“ sděluje mluvčí kraje Jitka Svatošová. Podobné to je podle mediálních zpráv i v jiných krajích.

„Ty linky se neosvědčily hlavně proto, že šlo o záznamníky. Komunikovat se záznamníkem je těžké,“ říká Martin Kameník z hnutí Oživení, které se prosazováním ochrany whistleblowerů zabývá. Podle něj tu měla šanci pomoci oznamovatelům linka 199, již před osmi lety zřídilo a dalších pět let platilo její provoz ministerstvo vnitra. Za dobu její existence na ni volalo dvacet pět tisíc lidí. Všem zvedal sluchátko školený pracovník, který se je snažil přesvědčit – pokud byl podnět seriózní –, aby se obrátili na policii nebo nějakou občanskou iniciativu, jež by jim pomohla věc vyřešit.

V EU je každý pátý hospodářský zločin odhalen díky tomu, že na něj někdo ukáže.

„Zhruba dvě třetiny hovorů byly balastem, kdy si prostě lidé stěžovali na hluk z chodníku nebo na sousedy, potom tam byly stížnosti na instituce, ale bez jakýchkoli faktů, jen zhruba patnáct set oznámení stálo na reálných základech,“ popisuje Martin Kameník, který zvedal telefon a radil volajícím. Jenže oznamovatelé se podle něj báli

vystoupit neanonymně, nechtěli podat trestní oznámení nebo svědčit a na policii se tak za celou dobu existence linky dostalo jen dvanáct podnětů. Ministerstvo proto neefektivní službu zavřelo, pro hnutí Oživení však byla zkušenost se strachem lidí podnětem pro tlak na politiky a prosazení ochrany oznamovatelů.

Mluvil jsi, tak jdi

Psychiatr Martin Konečný neměl v roce 2012 o slově whistleblower ani potuchy. Ale když dělal znalecký posudek na policistku, která byla souzena za přijímání úplatků, slyšel od ní překvapivou větu. „Už byla pro mě zakoupena milost, zaplatili jsme několik milionů korun prezidentovi a jeho poradcům,“ řekla lékaři policistka. Doktor Konečný se obrátil na protikorupční policii, aby tvrzení klientky prověřila. Měsíc poté byl Konečný nadřizeny upozorněn, že to přehnal, za další dva měsíce byl zbaven funkce primáře, protože prozradil informace o svém pacientovi, a z těch samých důvodů byl přinucen odejít z nemocnice. Vyšetřování policistky za úplatek Hradu bylo zastaveno.

Martin Konečný se tehdy obrátil na Nadační fond proti korupci (NFPK), který mu právními radami pomáhá ve sporu o návrat na post v nemocnici, a dostal od fondu také odměnu tři sta tisíc korun za projevenou odvahu.

Na NFPK se obrací řada lidí, kteří mají podezření, že jsou svědky nějaké trestné činnosti. „Nejsme žádná bezpečnostní agentura, ale snažíme se ta seriózní oznámení prověřit,“ sděluje Janusz Konieczny z NFPK. „Lidé, kteří k nám přicházejí, se ale často hodně bojí, nebo se obávají, že budou okolím považováni za udavače. Jen pár lidí se nám podařilo přesvědčit, aby věc oznámili svým jménem na policii,“ říká Janusz Konieczny.

Strach oznamovat dokládá i průzkum o čtyřiceti konkrétních oznamovatelích ze zemí Visegrádské čtyřky a ze Slovinska, který loni zpracovala další operátorka linky 199 a dnes členka hnutí Oživení Lenka Franková spolu s Lenkou Petrákovou. Zásadně šlo o oznamovatele nekalého jednání kolegů v zaměstnání, ze dvou třetin to byly interní stížnosti, třetina byla trestní oznámení. Podle průzkumu přišla po oznámení polovina whistleblowerů o práci, na třetinu bylo podáno nějaké trestní oznámení – například za pomluvu. I zbytek trpěl určitou šikanou v zaměstnání – snížením platu nebo třeba nepřiměřeným tlakem na výkon. Analýza tandemem Franková-Petráková doporučuje úřadům také způsoby ochrany. Pro oznamovatele by měly být vybudovány bezpečné způsoby, jak nekalé jednání nahlásit – dnes je často jedinou oficiální možností stěžovat si nadřizenému, který je mnohdy zároveň důvodem

stížnosti. Franková navrhuje také systém ochrany před odvetnými opatřeními, jedním z nich je jakási imunita, nedotknutelnost oznamovatele do doby, než se věc prošetří.

Prověří to prověřovatel

Ministerstvo vnitra připravuje nařízení o ochraně whistleblowerů v tajnosti, do doby, než projde připomínkovým řízením, o něm odmítá zpřístupnit jakékoli informace.

Návrh nařízení je ale v neoficiální podobě dostupný řadě nevládních institucí i redakcí.

Jak už bylo řečeno, ministerstvo připravuje jakousi přechodnou verzi ochrany whistleblowerů, jež by měla platit už teď od července a bude se týkat „jen“ ochrany státních a komunálních zaměstnanců. „Souvisí to s čerstvě přijatým služebním zákonem, který podle požadavků Unie vyžaduje ochranu státních zaměstnanců, a proto se narychlo dělá nařízení,“ je přesvědčen Janusz Konieczny.

Norma zřizuje instituci prověřovatele – osoby, na niž by se mohli úředníci obracet se svými podezřeními. V jeho rukou by byl další osud podání. „Návrh vůbec neřeší důvěrnost podání, není jasné, jak bude prověřovatel vybrán, jaké bude mít pravomoci, zatím v nařízení chybí povinnost prověřovatele učinit nezbytné kroky k nápravě,“ vyjmenovává své výhrady Lenka Franková. Podle ní by měl být návrh vrácen na vnitro k zásadnímu přepracování. Podle úředníků ministerstva se osud nařízení vyjasní v půli května, kdy bude představen širší expertní skupině, jež pracuje na vládním programu k potírání korupce.

9.5.2015

Zdroj: Respekt